

A NEMZETKÖZI FÓRUMVÁLASZTÁS SZABADSÁGA ÉS KORLÁTAI

AZ ASZIMMETRIKUS JOGHATÓSÁGI ÉS VÁLASZTOTTBÍRÓSÁGI
MEGÁLLAPODÁSOK TÜKRÉBEN

T É Z I S E K

Schmidt Richárd

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar
Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

Témavezető:
Dr. Raffai Katalin PhD, egyetemi docens
Nemzetközi Magánjogi Tanszék

Budapest,
2024. május 5.

TARTALOM

1. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYA, MÓDSZERE ÉS CÉLJA	2
1.1. Az értekezés tárgya	2
1.2. Az értekezés módszere	3
1.3. Az értekezés célja.....	3
2. FÓRUMVÁLASZTÓ MEGÁLLAPODÁSOK	4
2.1. Fórumválasztó megállapodások fogalma, jogi természete	4
2.2. Fórumválasztó megállapodások típusai	5
2.3. Fórumválasztó megállapodások kikényszerítése	6
3. A NEMZETKÖZI FÓRUMVÁLASZTÁS SZABADSÁGA	7
3.1. A felek autonómiája a nemzetközi fórumválasztás területén	7
3.2. A felek autonómiájának pillérei	7
3.3. A fórumválasztó megállapodások hazai elismerése	8
4. A NEMZETKÖZI FÓRUMVÁLASZTÁS KORLÁTAI	9
4.1. Kifejezett korlátok	9
4.2. Hallgatólagost korlátok	10
4.3. A fórumválasztás alapjogi aspektusai	11
5. ASZIMMETRIKUS FÓRUMVÁLASZTÓ KIKÖTÉSEK A BÍRÓI GYAKORLATBAN	11
5.1. Kortárs nemzetközi bírói gyakorlat	11
5.2. Hazai joggyakorlat	12
5.3. Aszimmetrikus fórumválasztó kikötések és a fórumválasztás korlátai	12
6. AZ ASZIMMETRIKUS KIKÖTÉSEK ELEMZÉSE	14
6.1. Analitikus megközelítés	14
6.2. Osztályozás	14
6.3. Aszimmetrikus fórumválasztó kikötések elemzése	15
7. MEGHATÁROZOTTSÁG	15
7.1. Meghatározottság – Aszimmetrikus joghatósági megállapodások	15
7.2. Meghatározottság – Aszimmetrikus választottbírói megállapodások.....	16
8. SZERZŐDÉSI JOGI KORLÁTOK	17
8.1. Szerződési jogi korlátok – Aszimmetrikus joghatósági megállapodások	17
8.2. Szerződési jogi korlátok – Aszimmetrikus választottbírói megállapodások.....	19
9. KÖZREND	20
9.1. Közrendi teszt – joghatósági megállapodások	20
9.2. Közrendi teszt – választottbírói megállapodások	21
10. KÖVETKEZTETÉSEK	22

1. AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYA, MÓDSZERE ÉS CÉLJA

1.1. Az értekezés tárgya

1.1.1. Az aszimmetrikus joghatósági és választottbíróági megállapodások

1. Az aszimmetrikus joghatósági és választottbíróági megállapodások széleskörben ismertek a nemzetközi kereskedelem számtalan ágazatában, a pénzügyi szektortól kezdve a nagyobb infrastrukturális beruházási projekteken át az ingatlan bérleti, illetve hajózási jogviszonyokig. Mégis, a közelmúltban számos egymásnak ellentmondó bírói döntéshez vezettek több jogrendszerben, megosztva a jogtudomány képviselőit is. A képzeletbeli skála egyik szélén lévő álláspontok elítélik az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodásokat, helyeselve, hogy egyes nemzeti bíróságok azokat nem kényszerítik ki, míg a skála másik végpontját azon nézetek képviselik, melyek a felek autonómiájának tiszteletben tartása mellett törnek pálcát, maximálisan támogatva e kikötések bírói kikényszerítését.

2. Az aszimmetrikus joghatósági és választottbíróági megállapodások kapcsán számos kiváló munka született, mely kritikai összefoglalását adja egyes országok joggyakorlatának, egy-egy bírói döntésnek, vagy behatóan foglalkozik e kikötések bizonyos – anyagi jogi, eljárásjogi, illetve kollíziós jogi – kérdéseivel. Ugyanakkor eddig elmaradt a téma tágabb kontextusban történő tárgyalása és a fórumválasztás aszimmetriájának, mint problémának elhelyezése a nemzetközi fórumválasztás alapvető kérdései között. Fentiek alapján az aszimmetrikus joghatósági és választottbíróági megállapodásokat a doktori értekezésben a nemzetközi fórumválasztás szabadsága és korlátai kontextusában vizsgálom.

1.1.2. Kereskedelmi kapcsolatok

3. Az értekezés az üzletszerű gazdasági tevékenységet végző felek közötti kereskedelmi kapcsolatokra – „B2B” viszonyokra – fókuszál. Emiatt az értekezés csak a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás területére eső választottbíróági megállapodásokkal foglalkozik – nem tárgyalva a közjogi (*State-to-State*) és befektetési (*Investor-State*) választottbíráskodást. A joghatósági megállapodásokkal kapcsolatban az értekezés egyrészt nem tárgyalja a nem polgári-kereskedelmi jogviszonyokat, továbbá a polgári-kereskedelmi viszonyokon belül a „B2C” életviszonyokat, így az ún. „gyengébb felekkel” (*munkavállaló, fogyasztó, biztosított*) kötött joghatósági megállapodásokat.

1.1.3. Szupranacionális jogforrások, nemzeti jogrendszerek

4. A választottbíróági megállapodások kapcsán az értekezés az 1958. évi New York-i Egyezmény¹ és az 1961. évi Európai Egyezmény² rendelkezéseit elemzi részletesen. Emellett az értekezés bizonyos kérdések kapcsán vizsgálja az UNCITRAL Modell törvényt, mint nemzetközi eredetű „*soft law*” rendelkezéseit is. A joghatósági megállapodások kapcsán az értekezés a Brüsszel I. Rendelet³ és a 2007. évi Luganói Egyezmény⁴ (együttesen: „brüsszeli-luganói rezsim”) rendelkezéseit elemzi, az EU Bíróság kapcsolódó joggyakorlatával együtt. A fórumválasztás alapjogi vetületeire tekintettel az értekezés elemzi a választottbíróági és

¹ A külföldi választottbíróági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény (United Nations, Treaty Series, vol. 330, p. 3.)

² A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény (United Nations, Treaty Series, vol. 484, p. 349.)

³ Az Európai Parlament és Tanács 1215/2012/ EU Rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról *HL L 351, 20.12.2012, 1–32.*

⁴ A Luganóban 2007. október 10. napján kelt egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról *HL L 339., 2007.12.21., 3–41.*

joghatósági megállapodások viszonyát az Emberi Jogok Európai Egyezményével (EJEE)⁵ és az EU Alapjogi Chartával⁶, az előbbi jogforrás kapcsán az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) vonatkozó gyakorlata is bemutatásra kerül.

5. A dolgozat a magyar jogrendszert tárgyalja átfogóan, elemezve a tételes jogot és joggyakorlatot is. Holmes-tól az amerikai jogtudomány nagy alakjától inspirálódva – aki szerint a jog nem több, mint előrejelzés arról, hogy a bíróságok mit fognak ítélni – a dolgozat más nemzeti jogrendszerek kapcsán a bírói gyakorlatra fókuszál.⁷ A dolgozat az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodások kapcsán elemzi a vezető európai jogrendszerek – az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország – joggyakorlatát. Két további jogrendszer, az Amerikai Egyesült Államok és az Orosz Föderáció joggyakorlata csak az aszimmetrikus választottbírói megállapodások kapcsán kerül górcső alá.

1.2. Az értekezés módszere

6. Az értekezés az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodásokat elsősorban *kollíziós jogi nézőpontból* vizsgálja, így az elemzés alapvetően az egyes problémakörök minősítésére és az alkalmazandó jog meghatározására fókuszál. Az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodások által felvetett anyagi jogi, illetve eljárásjogi kérdések csak a feltétlenül szükséges mértékben kerülnek tárgyalásra.

7. A dolgozat kiinduló megközelítése a *leíró módszer*, melynek segítségével sor kerül a nemzetközi, uniós, illetve nemzeti jogforrások bemutatására, valamint az azokhoz kapcsolódó bírói gyakorlat ismertetésére. Mivel a joganyag folyamatosan mozgásban van, e módszerhez szorosan kapcsolódik a *jogtörténeti módszer*, mely bemutatja a jogforrások releváns változásait és különösen a joggyakorlat fejlődési tendenciáit.

8. A vizsgálat szintén alapvető megközelítése a jogösszehasonlító módszer, melynek alkalmazására több szinten is lehetőség nyílik. Egyrészt az értekezés egészén végigvonul a joghatósági és választottbírói megállapodások közötti összehasonlítás. Összehasonlításra nyílik lehetőség a vizsgált nemzeti jogrendszerek bírói gyakorlata között is. A jogösszehasonlító megközelítéshez szorosan kapcsolódik az analitikus módszer, melynek segítségével az összehasonlítás tárgyát helyesen ki lehet választani, továbbá az összehasonlítás eredményéből a megfelelő következtetéseket le lehet vonni.

9. Végül, az értekezés az aszimmetrikus fórumválasztó kikötések kikényszerítését az állami bíróságok szemüvegén keresztül vizsgálja (*derogációs nézőpont*), és nem terjed ki a választottbírók saját hatáskörükkel kapcsolatos döntésére.

1.3. Az értekezés célja

10. Az aszimmetrikus kikötések megítélése kapcsán a bírói gyakorlatban és a jogtudományban két szélsőséges irányvonal figyelhető meg: az egyik szélsőség az aszimmetrikus fórumválasztást pusztán a „felek magánügyének” tekinti és azt gyakorlatilag minden esetben az állami bíróságok általi kikényszerítésre érdemesnek tartja, a másik szélső irányzat durván beavatkozik a felek autonómiájába és egyenlősíti, vagy kikényszeríthetetlennek tekinti az aszimmetrikus fórumválasztást.

⁵ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény

⁶ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02) HL C 326., 2012.10.26., 391—407.

⁷ HOLMES, OLIVER WENDELL JR: Path of the Law. Harvard Law Review.1897/10. 457.

11. Az értekezés hipotézise, hogy e két szélsőséges álláspont egyikének elfogadása sem kívánatos. Egyrészt a felek autonómiájának abszolút értéként történő feltétlen tisztelete nem lehet mindenre megoldás, mivel ez az attitűd – csakúgy, mint a jogpozitivizmus – a jog kiüresedéséhez vezet. Másrészt nyilvánvalóan nem fogadható el a felek vitarendezéssel kapcsolatos megállapodásának bírói semmibe vétele, illetve a felek autonómiájába való durva jogalkalmazói beavatkozás sem.

12. Fentiekre tekintettel az aszimmetrikus fórumválasztással kapcsolatos helyes jogász nézőpont kialakítása – a Horatiustól kölcsönzött *aurea mediocritas* jegyében – valahol e két szélsőséges álláspont között helyezkedhet el.⁸ Az értekezés célja, hogy a két szélsőséges álláspont közötti megfelelő pozíciót, mint helyes jogász nézőpontot azonosítsa, elhelyezve az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodásokat a nemzetközi fórumválasztás szabadsága és korlátai által kijelölt koordináta-rendszerben.

2. FÓRUMVÁLASZTÓ MEGÁLLAPODÁSOK

2.1. Fórumválasztó megállapodások fogalma, jogi természete

13. Az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodások vizsgálata előtt szükséges „közös nevezőre” hozni ezen kétfajta jogvitarendező megállapodást, elkülönítve őket hasonló vitarendező megállapodásoktól, meghatározva alapvető funkcióikat és azonosítva jogi természetüket.

2.1.1. Joghatósági és választottbírói megállapodások elkülönítése, funkciói

14. A nemzetközi jogvitarendező megállapodások egy külön csoportját alkotják a joghatósági és választottbírói megállapodások, melyek a többi jogvitarendező megállapodástól elkülöníthetők i) egyrészt a vitát eldöntő személy által betöltött ítélkező (*adjudikatív*) funkció, ii) másrészt a döntés kötelező jellege és véglegessége (*res judicata*), iii) harmadrészt a döntés állami kényszerrel történő végrehajthatósága alapján. Szemben más vitarendezésre irányuló megállapodásokkal, a joghatósági és választottbírói megállapodások megkötése a – tág értelemben vett – bírói hatáskör jogügyleti úton történő végleges módosítását valósítja meg. E két megállapodás együttes megjelölésére a dolgozat a „fórumválasztó megállapodás” kifejezést használja.

15. A fórumválasztó megállapodások fő funkciói i) a vitarendezés előre láthatóságának biztosítása, ii) a párhuzamos eljárások kockázatának csökkentése, iii) egy felektől független neutrális fórum kikötése, iv) a testreszabott, rugalmas vitarendezés és a szakértelem biztosítása; v) valamint a döntés könnyebb végrehajthatósága.

2.1.2. Fórumválasztó megállapodások jogi természete

16. A fórumválasztó megállapodások Janus-arcú jogintézmények: kettős természetük megnyilvánul egyrészt a jogági kapcsolódás szintjén, mivel kapcsolódnak egyrészt az anyagi joghoz (magánjoghoz) másrészt az eljárásjoghoz (közjoghoz). Ez a kettős kötődés azzal a következménnyel jár, hogy az adott jogág alapvető elveit nem lehet automatikusan alkalmazni rájuk, anélkül, hogy szem előtt tartanánk e megállapodások funkcióit.

⁸ „*Auream quisquis mediocritatem diligit, tutus caret obsoleti sordibus tecti, caret inuidenda sobrius aula.*” HORATIUS, QUINTUS FLACCUS: Licinius Murenához (Ódák II. könyv 10. vers.) „*Akinek szívében arany közép tart súlyegyent, azt nem nyomorítja rozszant putri szennye, nem nyomorítja bántó udvari pompa.*” Szabó Lőrinc fordítása in Horatius Ódák, Európa Könyvkiadó 1985. Budapest.

2.1.2.1. Anyagi jogi – eljárásjogi kapcsolódás

17. Álláspontom szerint a *választottbírói megállapodás* kettős jogi természete tagadhatatlan, de annak *magánjogi, illetve anyagi jogi jellege a dominánsabb*. A választottbírói megállapodás létrejöttét tekintve magánjogi jellegű, hiszen azt a felek magánjogi jogügylete hozza létre. A választottbírói megállapodás joghatásait tekintve elsősorban eljárásjogi jellegű, mivel legfőbb hatása a rendes bírói hatáskör végleges elvonása. Ugyanakkor a feleket a közjogban, illetve eljárásjogban példátlan autonómia illeti meg a jogvitát eldöntő személyek megválasztása, valamint a választottbírói eljárási szabályok meghatározása kapcsán.

18. Véleményem szerint a joghatósági megállapodásnál a magánjogi jellemzők kimerülnek abban, hogy azt a felek magánjogi jogügylete hozza létre, és a felek megválaszthatják a jogvitát eldöntő bíróságot. Ugyanakkor a jogvitát eldöntő személy kiválasztása, illetve az eljárás részletszabályai kapcsán a feleknek nincs szabályozási lehetőségük. Fentiek alapján álláspontom szerint a *joghatósági megállapodás* kettős jogi természetű jogintézmény, de annak *eljárásjogi, illetve közjogi jellege dominánsabb*.

2.1.2.2. Autonómia és függőség

19. A fórumválasztó megállapodásokat jellemző kettőség megnyilvánul az alapjogviszonyhoz (főszerződéshez) fűződő kapcsolatban is, melyet egyszerre jellemez a *függőség és az autonómia*. A függőség abban ragadható meg, hogy fórumválasztó megállapodást nem lehet önmagában kötni, annak mindig valamilyen anyagi jogi jogviszonyhoz kell kapcsolódnia. A fórumválasztó megállapodás tehát feltételez – akár már fennálló, akár a jövőben létrejövő – valamilyen anyagi jogi jogviszonyt a felek között. Ugyanakkor a fórumválasztó megállapodás önállóságot élvez az alapjogviszonytól, mivel az utóbbi létre nem jött, illetve érvénytelensége főszabályként nincs hatással a fórumválasztó megállapodás létrejöttére és érvényességére. Az ellenkező álláspont elfogadása aláásná a fórumválasztó megállapodások hatékonyságát és megkérdőjelezné értelmüket.

2.1.2.3. Prorogáció és derogáció

20. Végül, a fórumválasztó megállapodások kettős természete érvényesül az eljárásjogi hatások, illetve a felek jogai és kötelezettségei körében is. A fórumválasztó megállapodás prorogatív hatása, hogy hatáskört ruház a kikötött fórumra, derogatív hatása pedig az, hogy kizárja a nem kikötött fórum hatáskörét. A felek jogai és kötelezettségei szempontjából vizsgálva a kérdést, a fórumválasztó megállapodás egy pozitív kötelezettséget állít fel a felek számára a kikötött fórum előtti perindításra és ezzel egyidejűleg egy negatív kötelezettséget is létrehoz számukra a nem kikötött fórum előtt történő perindítás vonatkozásában.

2.2. Fórumválasztó megállapodások típusai

2.2.1. Kifejezett és hallgatóságos megállapodások

21. A fórumválasztó megállapodások több szempont szerint osztályozhatók. A fórumválasztó megállapodás létrejötte szempontjából elkülöníthetők a kifejezett és a hallgatóságos fórumválasztó megállapodások. A kifejezett fórumválasztó megállapodásokon belül további két csoport képezhető. Egyrészt vannak fórumválasztó megállapodások, melyek a jogvita felmerülése előtt jönnek létre, általában egy főszerződésben lévő választottbírói (*clausula compromissoria*), illetve joghatósági klauzula (*prorogatio fori ante litem natam*) képében. Másrészt, előfordulhat, hogy a felek egy már felmerült jogvita kapcsán önálló fórumválasztó

megállapodást kötnek, mely lehet választottbírói kikötés (*compromissum*) illetve joghatósági kikötés (*prorogatio fori post litem natam*).

22. Hallgatólagos fórumválasztó megállapodás jön létre, amennyiben valamelyik fél peres, illetve választottbírói eljárást indít, melyben a másik fél érdemben perbebocsátkozik a hatáskör vitatása nélkül. A hallgatólagos fórumválasztó megállapodás ilyenkor nem csak egy új fórumválasztó megállapodás megkötését jelenti, hanem amennyiben a felek között volt korábban kifejezett fórumválasztó megállapodás, akkor a korábbi kifejezett fórumválasztás hatályon kívül helyezését is az adott jogvita kapcsán. A hallgatólagos joghatósági megállapodás sajátos esetköre, amikor a felek csak a teljesítés helyében állapodnak meg, mely szintén megalapozhatja a joghatóságot.

2.2.2. Homogén és heterogén megállapodások

23. A fórumválasztó megállapodások oszthatók a felek által választott vitarendezési mód jellege alapján is: homogén megállapodás esetén egyfajta vitarendezési módban állapodnak meg a felek, heterogén fórumválasztás esetén a felek kombinálják a rendes bírósági és választottbírói vitarendezést.

2.2.3. Kizárólagos és nem kizárólagos megállapodások

24. A fórumválasztó megállapodások oszthatók eljárásjogi joghatásuk alapján is: kizárólagos megállapodásnál a pozitív (*prorogatív*) és a negatív (*derogatív*) hatás egyszerre érvényesül, nem kizárólagos megállapodásnál a negatív hatás nem, vagy csak részben érvényesül. A brüsszeli-luganói rezsimben a joghatósági megállapodások kizárólagossága vélelmezett, az angolszász jogban ilyen vélelem nem áll fenn.

25. Izolált prorogáció esetén csak a jogvitát rendező fórum hatáskörének kikötésére kerül sor, anélkül, hogy az egyéb fórumok hatáskörre kizárásra kerülne (*izolált prorogáció*). A teljesítés helyében való megállapodás izolált prorogációként is felfogható. Elvileg elképzelhető izolált derogáció, mellyel a felek csak kizárják bizonyos bíróságok hatáskörét (*izolált derogáció*). Választottbírói megállapodás megkötésével a felek jellemzően kizárják a rendes bíróságok hatáskörét (*univerzális derogáció*) azonban vitatott, hogy a választottbírói megállapodásnak fogalmi elemét képezi-e a rendes bírói út kizárása.

2.2.4. Aszimmetrikus fórumválasztó megállapodások

26. Az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodások olyan választottbírói, illetve joghatósági kikötések, melyek a feleknek a vitarendezési fórum megválasztásával kapcsolatos jogosultságait nem egyenlően szabályozzák: egyik fél – a „kedvezményezett” – számára több jogot biztosítanak, míg a másik fél – a „kötelezett” – jogait korlátozzák.

2.3. Fórumválasztó megállapodások kikényszerítése

27. A fórumválasztó megállapodások kikényszerítése megvalósulhat a jogvita járulékos kérdéseként vagy annak főkérdéseként is. Amennyiben a kikényszerítés járulékos kérdésként merül fel, arra sor kerülhet az érdemi döntés előtt, a jogvitarendezés *pre-adjudikatív* szakaszában (közvetlen kikényszerítés), vagy az érdemi döntés meghozatalát követően, a jogvitarendezés *poszt-adjudikatív* szakaszában (közvetett kikényszerítés). A fórumválasztó megállapodások kikényszerítése a jogvita főkérdése is lehet, melynek egyik esetköre a pertiltó meghagyások (*anti-suit injunction, anti-arbitration injunction*), másik esete pedig a fórumválasztó megállapodások megsértése miatt indított kártérítési perek. Míg az előbbiek az angolszász jogban terjedtek el és az EU Bíróság szerint nem összeegyeztethetőek a brüsszeli-luganói rezsimmal, utóbbiakra a kontinentális jogrendszerekben is van példa.

3. A NEMZETKÖZI FÓRUMVÁLASZTÁS SZABADSÁGA

3.1. A felek autonómiája a nemzetközi fórumválasztás területén

28. Az autonómia (öntörvényűség) az egyén azon akarati szabadságát fejezi ki, hogy életviszonyait saját maga határozza meg. Az autonómia fogalma a jog számos területén megjelenik. A magánjogban az autonómia a legteljesebben a szerződési szabadság elvében fejeződik ki. A nemzetközi magánjog területén az autonómia a jogválasztás kapcsán érvényesül. A polgári eljárásjogban az autonómia a feleket megillető rendelkezési jogban jelenik meg. Míg a fenti területeken az autonómia szabályozható tisztán nemzeti szintű jogalkotással, a nemzetközi fórumválasztás területén az unilaterális szabályozás alapvető korlátokba ütközött. Erre tekintettel a felek autonómiája a nemzetközi fórumválasztás területén multilaterális keretek között fokozatosan nyert elismerést a XX. században, először a választottbírói megállapodások, majd a joghatósági megállapodások általános nemzetközi elismerésével.

29. A multilaterális szabályozás először az I. világháborút követően a Népszövetség égisze alatt valósult meg és a választottbíráskodás területén két alapvető fontosságú multilaterális egyezmény – az 1923. évi Genfi Jegyzőkönyv⁹ és az 1927. évi Genfi Egyezmény¹⁰ – megkötéséhez vezetett, melyek felfogását dominálta a választottbíráskodás területi (territoriális) megközelítése. Az 1958. évi New York-i Egyezménnyel megszületett a mai nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás alapvető, máig érvényes keretrendszere, mely már sok kérdésben a választottbíráskodás internacionalista felfogását tükrözte, előtérbe helyezve a felek autonómiáját. A szabályozás regionális szinten 1961-ben az Európai Egyezmény megkötésével egészült ki, még tovább lépve az internacionalista irányba. A fejlődési folyamat a választottbírói eljárást teljes egészében szabályozó UNCITRAL Modelltörvény 1985. évi elfogadásával zárult, mely a territoriális és internacionalista törekvések között kialakult konszenzust tükrözi.¹¹

30. A joghatósági megállapodások területén a multilaterális szabályozás első mérföldköve az 1968. évi Brüsszeli Egyezmény¹², mely európai regionális szinten először ismerte el a joghatósági kikötéseket. A fejlődés az EU-n belül a Brüsszel I Rendelet¹³ 2001. évi elfogadásával, majd annak 2012. évi felülvizsgálatával, a Brüsszel Ia Rendelet megalkotásával zárult. Az EGT-n belül a multilaterális szabályozás a 1988. évi és 2007. évi Luganói Egyezmény elfogadásához vezetett, így létrejött a brüsszeli-luganói rezsím. A joghatósági megállapodásokra vonatkozó globális jogfejlődés kapcsán a 2005. évi Hágai Joghatósági Egyezményt kell megemlíteni.¹⁴

3.2. A felek autonómiájának pillérei

31. A felek autonómiájának elismerése a nemzetközi fórumválasztás területén több pilléren nyugszik. Egyrészt a választottbírói és joghatósági megállapodásokra irányadó hatályos szupranacionális rezsimek közös jellemzője, hogy alapvető kérdéseket – a klasszikus kollíziós

⁹ Protocol on Arbitration Clauses, Geneva, 24, September 1923.

¹⁰ Convention on the Execution of Foreign Arbitral Awards, Geneva 26, September 1927.

¹¹ Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíráskodásról szóló Modell törvény (Egyesült Nemzetek Szervezete dokumentumok A/40/16, I.sz. melléklet, A/61/17, I.sz. Melléklet) - Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága által 1985. június 21. napján elfogadott és 2006. július 7. napján módosított szöveg)

¹² Az 1968. évi Brüsszeli Egyezmény a joghatóságról és a határozatok végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben *HL L 299, 31.12.1972, 32–42.*

¹³ A Tanács 44/2001/EK rendelete (2000. december 22.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról *HL L 12., 2001.1.16., 1–23.*

¹⁴ A Hágában 2005. június 30-án kelt joghatósági megállapodásokról szóló egyezmény.

módszer helyett – nemzetközi anyagi jogot létrehozva közvetlenül rendeznek. Ilyen alapvető kérdések i) a fórumválasztó megállapodás minimális formai követelményei, melyek betartása vélelmet keletkeztet a fórumválasztás érvényességére, ii) a fórumválasztó kikötés főszerződéstől való autonómiájának elve, mely nagyban megnöveli a fórumválasztás hatékonyságát, és iii) a fórumválasztás állami bíróságok előtti kikényszerítésének egységes szabályozása.

32. Másrészt, a szupranacionális rezsimek a közvetlen anyagi jogi rendezéssel nem érintett, további lényeges kérdésekben egységesítik a kollíziós szabályokat, így egységes kapcsolóelvek kerülnek bevezetésre a választottbírói és joghatósági megállapodások anyagi jogi érvényességére.

33. Harmadrészt, a szupranacionális szabályozás jellemzője a területiség fokozatos háttérbe szorulása és ezzel párhuzamosan a felek autonómiájának érvényesülése számos kérdésben.

3.3. A fórumválasztó megállapodások hazai elismerése

34. Bár a választottbíráskodás hazai gyökerei Szent István II. dekrétumáig nyúlnak vissza, a választottbírói megállapodások első normatív elismerésére csak a XIX. század második felében került sor. Ezt követően az 1911. évi Pp.¹⁵ elfogadásával egy európai szinten is haladó szabályozás lépett hatályba, mely teljeskörűen elismerte a választottbírói szerződés joghatóságait. A joghatósági megállapodások kapcsán csak azok közvetett és részleges elismeréséről beszélhetünk az 1911. évi Pp. által szabályozott illetékességi kikötés kapcsán. A fórumválasztó megállapodások elismerése kapcsán a hazai jogfejlődés a II. világháborút követően a rPp.¹⁶ és Nmjtvr.¹⁷ szabályozásával több évtizedre letért a vezető nemzetközi jogforrások által kikövezett útról. Azonban 1994-ben a Modelltvénnyen alapuló rVbt.¹⁸ elfogadásával, valamint az ezredfordulón az Nmjtvr. felülvizsgálatával és a brüsszeli-luganói rezsime recepciójával felzárkózott a domináns nemzetközi trendekhez.

35. A 2018-tól hatályba lépett Vbt.¹⁹ és Nmjtvr.²⁰ a szabályozást tovább közelítették a mintaként szolgáló szupranacionális jogforrásokhoz, így elmondható, hogy a nemzetközi fórumválasztás szabadsága az autonóm magyar jognak is alapelvévé vált. Ugyanakkor a hazai jog bizonyos részletszabályai nem teljeskörűen szolgálják a fórumválasztás hatékonyságát, mely kérdésköröket a dolgozat a téma által indokolt mértékben tárgyalja.

¹⁵ 1911. évi I tc. a polgári perrendtartásról

¹⁶ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

¹⁷ A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet

¹⁸ 1994. évi LXXI. törvény a választottbíráskodásról

¹⁹ 2017. évi LX. törvény a választottbíráskodásról

²⁰ A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény

4. A NEMZETKÖZI FÓRUMVÁLASZTÁS KORLÁTAI

37. A felek autonómiája a nemzetközi fórumválasztással kapcsolatban nem korlátlan. A fórumválasztás szabadságának általános elismerése mellett szupranacionális és nemzeti szinten különböző korlátok érvényesülnek, melyek megsértése esetén az állami bíróságok megtagadhatják a felek fórumválasztó megállapodásának elismerését. Az alábbiakban számba vesszük és csoportosítjuk e korlátokat.

4.1. Kifejezett korlátok

38. A korlátok egyik csoportja kifejezetten megjelenik a tételes jogban: ezek i) a személyi és tárgyi korlátok, ii) az írásbeliség követelménye, iii) és a meghatározottság elve.

4.1.1. Tárgyi és személyi korlátok

39. A brüsszeli-luganói rezsimben a joghatósági megállapodások kapcsán általános tárgyi korlátozásként a jogviszony polgári-, illetve kereskedelmi jellege érvényesül, az autonóm magyar jog körében vagyoni jogi ügyben van lehetőség joghatósági megállapodás megkötésére. Különös tárgyi korlátozásként jelenik meg brüsszeli-luganói rezsimben a kizárólagos joghatósági okok rendszere, az autonóm magyar jog körében a kizárt és kizárólagos joghatósági okok. A joghatósági megállapodás személyi korlátja egyrészt az állami immunitás, másrészt az ún. gyengébb feleket védő rendelkezések.

40. A választottbírósági megállapodások általános tárgyi korlátja a New York-i Egyezmény és a Vbt. szerint a felek kereskedelmi jogviszonya, az Európai Egyezmény szerint a felek nemzetközi kereskedelmi tevékenysége, különös tárgyi korlátnak az objektív inarbitrabilitás esetkörei minősülnek. A választottbírósági megállapodásoknál személyi korlátot jelentenek a szubjektív inarbitrabilitásra vonatkozó szabályok. Ezek egyrészt korlátozzák az államot, illetve állami szerveket, hogy választottbírósági szerződést kössenek, másrészt korlátozzák a választottbírósági szerződések megkötését az ún. gyengébb felekkel.

4.1.2. Írásbeliség

41. A fórumválasztó megállapodások korlátja az írásbeliség követelménye, mely kettős célt szolgál: egyrészt figyelemfelhívó funkciót tölt be, másrészt kulcsfontosságú a fórumválasztó megállapodás megkötésének utólagos bizonyíthatósága kapcsán. Az írásbeliség mind a joghatósági megállapodások, mind a választottbírósági megállapodások körében alaki érvényességi feltétel, azonban az utóbbi évtizedekben a formai szabályok fokozatos enyhülése figyelhető meg, és a választottbírósági megállapodásokra irányadó szupranacionális jogforrások engedik a kedvezőbb nemzeti jog alkalmazását.²¹

4.1.3. Meghatározottság

42. A meghatározottság követelményének érvényesülnie kell egyrészt a jogviszony vonatkozásában, amelyből fakadó viták kapcsán a felek fórumválasztással élhetnek, másrészt a választott fórum vonatkozásában. A brüsszeli-luganói rezsimben a felek egy tagállam, illetve szerződő fél országának bíróságait választhatják, az Nmjt. szerint „valamely állam” bíróságát, ugyanakkor e jogszabályok nem rendelkeznek arról, hogy a fórumválasztásnak mennyire kell meghatározottnak lennie. A jogtudomány és joggyakorlat a meghatározottság követelményét a választott fórum vonatkozásában is alkalmazza. A joghatósági megállapodás az EU Bíróság

²¹ New York-i Egyezmény VII. Cikk (1) bekezdése, Európai Egyezmény I. Cikk (2) bek. a) pontja

*Coreck Maritime ügyben*²² hozott ítélete alapján kellően meghatározott, amennyiben a kikötött bíróság az ügy objektív körülményei alapján meg tudja állapítani saját joghatóságát. Választottbírói megállapodás esetén a meghatározottság a választottbírói alávetéssel szembeni követelmény, mely teljesül, ha meg lehet állapítani a felek arra vonatkozó akaratát, hogy a jogvitát választottbírói úton kívánták rendezni és a választottbírói tanácsot meg lehet alakítani.

4.2. Hallgatóságos korlátok

43. A fórumválasztás korlátjainak másik csoportját azok a korlátok képezik, melyek jellemzően nem nyernek tételes jogi elismerést. Jóllehet alkalmazásuk kapcsán nincs elméleti, illetve gyakorlati konszenzus, ezek a korlátok megjelennek a jogtudományban, illetve jogalkalmazásban is. Ezek a korlátok i) egyrészt az alapjogviszony, illetve jogvita nemzetköziségének követelménye, ii) másrészt a szerződési jogi korlátok, iii) harmadrészt a közrendi szabályok.

4.2.1. Nemzetköziség

44. A brüsszeli-luganói rezsim körében a nemzetköziség követelménye kapcsán a redukációs elmélettel szemben – mely az EGT-n belüli tényállásokra redukálta e jogforrások alkalmazási körét – mára már a liberálisabb álláspont érvényesül, mely alapján a jogvitának egy harmadik országhoz való releváns kapcsolódása is elegendő. Ugyanakkor sokáig nem volt konszenzus abban a kérdésben, hogy a nemzetközi elem objektív vagy szubjektív kategória, mely kérdést az EU Bíróság *Inkreal ügyben*²³ hozott ítélete döntötte el az utóbbi javára, így a felek tisztán belföldi ügyben egy másik tagállam bíróságának kikötésével nemzetközivé tehetik a joghatósági megállapodást. Az autonóm magyar jog körében az Nmjt. nem határozza meg a nemzetköziség fogalmát, azonban figyelemmel arra, hogy a szabályozás modellje a Brüsszel II Rendelet volt, az EU Bíróság gyakorlata követendő.

45. A tételes jogi szabályozás hiánya a New York-i Egyezmény körében is ahhoz vezetett, hogy a nemzetköziség fogalmának kérdésében nincs konszenzus: a skála egyik végén lévő álláspontok szerint az Egyezményt belföldi és külföldi választottbíráskodás esetén is alkalmazni kell, a skála másik szélén lévők szerint viszont csak az utóbbi esetben. Az Európai Egyezmény – szabályt erősítő kivételként – ugyan meghatározza a nemzetköziség fogalmát, azonban a bírói gyakorlat ezt nem mindig követi. Szemben a korábbi szabályozással, a Vbt. szintén nem határozza meg a nemzetköziség fogalmát.

4.2.2. Szerződési jogi korlátok

46. Mivel a fórumválasztó megállapodások szerződések és a rájuk irányadó szupranacionális szabályozás nem teljeskörű, a szerződések létrejöttével, illetve érvényességével kapcsolatos nemzeti szintű rendelkezések alkalmazása elkerülhetetlen.

4.2.3. Közrend

47. A bírói gyakorlatban számos példát találunk arra, hogy a nem kikötött fórum saját közrendjének sérelmét azzal próbálja megelőzni, hogy mellőzi a fórumválasztó megállapodás kikényszerítését. A közrendi teszt lefolytatásra kerülhet a kikötött fórum által meghozatalra kerülő

²² C-387/98. sz. *Coreck Maritime GmbH kontra Handelsveem BV és társai* ügyben hozott határozat (2000. november 9.) ECLI:EU:C:2000:606.

²³ C-566/22. sz. *Inkreal s.r.o. - Dúha reality s.r.o. ügyben* hozott határozat (2024. február 8.) ECLI:EU:C:2024:123

hipotetikus érdemi határozat ürügyén, de közvetlenül a fórumválasztó kikötés vonatkozásában is.

4.3. A fórumválasztás alapjogi aspektusai

48. A közrendi szabályok körében ki kell emelni azon alapvető eljárásjogi garanciákat, melyek alapjogi elismerésben részesülnek. Az EJEE és a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata tükrében a választottbírói megállapodás megkötése a bírósághoz való fordulás jogáról, mint alapjogról való lemondást jelenti, melynek érvényességéhez bizonyos alapvető feltételeknek teljesülniük kell, és a lemondásnak korlátai vannak. Az Alapjogi Charta alkalmazásában az EJEB joggyakorlata megfelelően irányadó, azzal, hogy az csak egy minimum szintet jelent, az EU Bíróság ennél magasabb szintű védelmet is megállapíthat.

49. Tekintettel arra, hogy a joghatósági megállapodás megkötésével a felek nem valamennyi, hanem csak bizonyos bíróság joghatóságát zárják ki, joghatósági megállapodás megkötése az *alapjogról való részleges lemondásnak minősül*. Ennek ellenére a lemondás feltételei és korlátai kapcsán célszerű analógia útján a választottbírói megállapodásokkal kapcsolatban kialakult felétételrendszert alkalmazni, a két fórumválasztó megállapodás azonos funkciójára figyelemmel.

5. ASZIMMETRIKUS FÓRUMVÁLASZTÓ KIKÖTÉSEK A BÍRÓI GYAKORLATBAN

50. Aszimmetrikus választottbírói és joghatósági kikötések az utóbbi években nagy számban kerültek a különböző nemzeti bíróságok elé és jelentősen megosztják a kortárs bírói gyakorlatot. Az értekezés bemutatja, hogy egyes kontinentális és angolszász jogrendszerek bíróságai hogyan ítélik meg e kikötések érvényességét, kikényszeríthetőségét, majd azonosítja a nemzetközi fórumválasztás korlátai közül azokat, melyek a bemutatott joggyakorlat fényében relevanciával bírnak.

5.1. Kortárs nemzetközi bírói gyakorlat

51. Az aszimmetrikus fórumválasztó kikötések megosztják a nemzetközi gyakorlatot. Az angol bírói gyakorlat fejlődése egyenes irányú: az aszimmetrikus választottbírói és joghatósági kikötések kezdeti tiltását követően a '80-as '90-es években paradigma váltás állt be. Jelenleg a szigetország bíróságai a rendelkezésükre álló teljes eszköztárral – beleértve a pertiltó meghagyásokat is – kikényszerítik az aszimmetrikus kikötéseket.

52. A francia joggyakorlat ezzel ellentétes irányú fejlődést mutat. A kezdeti liberális megközelítésben 2012. évben a *Rotschild ügyben*²⁴ hozott döntéssel fordulat állt be, és a bírói gyakorlat jelenleg egymásnak ellentmondó döntéseket produkál. Úgy tűnik a Cour de cassation polgári kamarája konzervatív álláspontot képvisel, a gazdasági kamara megengedőbb, azonban nincs konszenzus az aszimmetrikus joghatósági kikötések megítélése kapcsán. Ugyanakkor az EU Bíróság a *Societa Italiana Lastre ügyben*²⁵ előterjesztett előzetes döntéshozatali kérdésekre adott válaszokkal feltehetően egységesíteni fogja a széttartó gyakorlatot.

53. Németországban a bíróságok általánosságban kikényszerítik az aszimmetrikus fórumválasztó kikötéseket, azonban azokat differenciált kontrollnak vetik alá, mely eltérő

²⁴ Cour de cassation 26 septembre 2012 – Chambre Civile 1ère 11-26.022

²⁵ C-537/23 sz. *Societa Italiana Lastre SpA v. Agora* ügyben 2023. augusztus 28. napján előterjesztett, 2023. november 17. napján közzétett előzetes döntéshozatal iránti kérelem (C/2023/956)

mélységű egyedileg megtárgyalt kikötés esetén, illetve adhéziós kontextusban. Utóbbi esetben a vizsgálat alaposabb és sor került aszimmetrikus választottbírói kikötés érvénytelenségének megállapítására a vitarendezés poszt-adjudikatív szakaszában, mivel kiüresítette a fél bírósághoz való fordulásának jogát.

54. Az USA joggyakorlatában egyes bíróságok korábban a kölcsönösség, illetve ellenérték hiánya miatt nem kényszerítették ki az aszimmetrikus választottbírói kikötéseket. Mára a joggyakorlat ezen kikötéseket általánosságban elismeri, azonban adhéziós kontextusban vizsgálja azok tisztességtelenségét és adott esetben megtagadja azok kikényszerítését a pre-adjudikatív szakaszban. Az orosz gyakorlat egy rövid liberális időszak után a 2010-es évek végére eljutott az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodások tagadásáig, mely alapján az ilyen kikötéseket a bíróságok „egyenlősítik”.

5.2. Hazai joggyakorlat

55. Magyarországon a II. világháború előtti bírói gyakorlat organikus úton kifejlesztette a mai értelemben vett aszimmetrikus fórumválasztás elismerését a tőzsdebírói kikötések kapcsán. A Királyi Curia – ha elvi élel habozott is állást foglalni az aszimmetrikus fórumválasztások felől –, gyakorlatilag hallgatólagosan elismerte azok kikényszeríthetőségét.²⁶ Ugyanakkor az elvi alapok tisztázásának hiánya miatt az aszimmetrikus kikötésekkel kapcsolatos ügyek kapcsán folyamatos felsőbbbírói felügyeletre, illetve korrekcióra volt szükség.

56. A kortárs hazai bírói gyakorlatban még nincs kiforrott álláspont több kérdés kapcsán sem. Ami az aszimmetrikus választottbírói kikötéseket illeti, ezek egy csoportjánál, az egyoldalú rendes bírói kikötéseknél (*unilateral litigation clause*) előkérdés, hogy a választottbírói kikötésnek mennyiben fogalmi eleme a kizárólagosság, mely probléma kapcsán a kortárs hazai bírói gyakorlat megosztott.²⁷ Szintén eltérnek az álláspontok az aszimmetrikus fórumválasztó kikötések kapcsán. Ismert olyan kortárs bírói megközelítés, mely kifejezett tételes jogi tiltás hiányában általánosságban megengedhetőnek ítéli az aszimmetrikus választottbírói kikötéseket.²⁸ Más döntésekből viszont némi idegenkedés olvasható ki az aszimmetrikus joghatósági kikötések kapcsán.²⁹

5.3. Aszimmetrikus fórumválasztó kikötések és a fórumválasztás korlátai

57. Az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodásokkal kapcsolatos kortárs joggyakorlat áttekintése után szükséges azonosítani a nemzetközi fórumválasztás korlátai közül azokat, melyek az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodások kapcsán relevanciával bírnak. Ezek a következők: i) a meghatározottság követelménye; ii) a szerződési jogi korlátok, és iii) a közrend.

5.3.1. Meghatározottság

58. A meghatározottság követelménye az aszimmetrikus fórumválasztás kapcsán két okból lehet releváns. Egyrészt azok az aszimmetrikus joghatósági kikötések, melyek az egyik félnek túlzottan széleskörű választási jogot adnak az eljáró fórum megválasztására, sérthetik a bíróság

²⁶ Királyi Curia 53. sz. TÜH

²⁷ Kúria 3/2013. sz. Polgári Jogegységi Határozata. BDT2005. 1207. (Fővárosi Ítéltábla 3. Pf. 20.473/2005/1.) BDT2013. 3028. (Fővárosi Ítéltábla 5. Pf. 20.602/2012/3.) és a Kúria Gfv. VII. 30.187/2015/4. számú ítélete.

²⁸ Fővárosi Törvényszék 9.G. 40.400/2017/12. számú határozata és az ezt fenntartó Kúria Gfv.30008/2018/11. számú határozata.

²⁹ BH 2019.12.325. szám alatt közzétett, a Kúria által Pfv.V.21.201/2018/8. szám alatt hozott határozat. Másodfokú határozat: Fővárosi Törvényszék 57.Pf.638.611/2017/9. Elsőfokú határozat: Budai Központi Kerületi Bíróság 17.P.24.068/2014/74.

meghatározottságának követelményét. A francia joggyakorlat egyes döntései, melyek az előreláthatóság hiánya miatt nem kényszerítették ki az aszimmetrikus joghatósági megállapodásokat – ld. *ICH c Crédit Suisse I-II*.³⁰ illetve *Saint Joseph c. Dexia Bank*³¹ ügyek – mind az EU Bíróság *Coreck Maritime* ügyben³² hozott döntésére utaltak vissza, mely a joghatósági kikötések meghatározottságának elveit fekteti le.

59. Másrészt, aszimmetrikus választottbírói kikötés esetén felmerül a kérdés, hogy a felek megállapodtak-e egyáltalán választottbírói vitarendezésben, amennyiben az egyikük attól eltérve a rendes bíróságok elé viheti a jogvitát. Aszimmetrikus választottbírói kikötések esetén a meghatározottság problémája szoros kapcsolatban van a kikötés kizárólagosságának követelményével.

5.3.2. Szerződési jogi korlátok

60. Szerződési jogi korlátok szintén alkalmazásra kerülhetnek aszimmetrikus joghatósági és választottbírói kikötések vonatkozásában, figyelemmel arra, hogy mindkét típusú fórumválasztó megállapodás kettős jogi természetű. Mivel bizonyos mértékű anyagi jogi kötődés léte nem tagadható sem a választottbírói, sem joghatósági kikötések kapcsán, a szerződési jogi korlátok alkalmazása sem zárható ki az aszimmetrikus klauzulák kapcsán. Ilyen szerződési korlát került alkalmazásra például a *Rotschild ügyben*, ahol többek között a francia jog „potesztatív” szerződési feltételeket tiltó szabályára való hivatkozással mellőzték az aszimmetrikus joghatósági kikötés kényszerítését.

5.3.3. Közrend

61. Végül, a közrendi korlát szintén releváns az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodások kapcsán, mivel a nem kikötött fórum által lefolytatott „közrendi teszt” második esetkörében – ti. amikor közvetlenül a fórumválasztó megállapodás vonatkozásában kerül alkalmazásra a közrendi szabály – érvényesülhetnek a *lex fori* imperatív szabályai, melyek az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodások ki nem kényszerítését eredményezhetik.

62. A *Rotschild ügy* a közrendi szabályok alkalmazására is példa, figyelemmel arra, hogy a luxemburgi bíróságok kizárólagos joghatóságát kikötő klauzula vonatkozásában a francia jog alkalmazásának jogcíme a közrend lehetett. A *Sony Ericsson* ügyben³³ az orosz jog szabályainak alkalmazására szintén közrendi alapon kerülhetett sor, figyelemmel arra, hogy a perbeli fórumválasztó kikötésre az angol jog volt az irányadó.

³⁰ ICH c. Crédit Suisse I-II. Cour de cassation, Chambre civile 1, 25 mars 2015. 13-27.264. Cour de cassation Chambre civile 1, 7 février 2018. 16-24.497.

³¹ Saint Joseph c. Dexia Banque Cour de cassation, Chambre Civile 1, 3 octobre 2018 (17-21.309)

³² C-387/98. sz. *Coreck Maritime GmbH kontra Handelsveem BV és társai* ügyben hozott határozat (2000. november 9.) ECLI:EU:C:2000:606.

³³ Sony Ericsson Communications v Russian Telephone Company ügyben az Orosz Legfelsőbb Bíróság 2021. június 19. napi 1831/12. sz. határozata

6. AZ ASZIMMETRIKUS KIKÖTÉSEK ELEMZÉSE

6.1. Analitikus megközelítés

63. Az aszimmetrikus fórumválasztó kikötések vizsgálata kapcsán kiindulási pont, hogy a holisztikus megközelítés helyett – mely a joggyakorlatban általában az ilyen kikötések érvénytelenítéséhez vezet – az *analitikus megközelítés a helyes módszer*. Szemben a szerződések részleges érvénytelenségének elvével, melynek tartalma jogrendszerenként változó, az analitikus módszer használatát helyesebb az autonómia elvére alapozni, melyet a joghatósági és választottbírói megállapodásokra irányadó szupranacionális joganyag szabályoz.

6.2. Osztályozás

64. Az aszimmetrikus fórumválasztó kikötések többféleképpen osztályozhatók.

6.2.1. Tipikus – atipikus kikötések

65. A tipikus aszimmetrikus kikötések a felek fórumválasztással kapcsolatos jogait szabályozzák eltérően, az atipikus kikötések ugyanakkor az adott eljárásán belül is többletjogokat biztosítanak a kedvezményezett számára (pl. választottbíró jelölésével kapcsolatban, stb.).

6.2.2. Homogén – heterogén kikötések

66. Homogén aszimmetrikus kikötések esetében egyféle vitarendezési mód közül választhat a kötelezett, a heterogén aszimmetrikus kikötések pedig kombinálják a rendes bírósági és választottbírói vitarendezést.

6.2.3. Diszkrecionális – disszociatív kikötések

67. A homogén aszimmetrikus fórumválasztó kikötéseken belül az aszimmetrikus joghatósági kikötések szintén további alcsoportra bonthatók. *Diszkrecionális kikötés* esetén a kedvezményezettet akár felperesként, akár alperesként korlátlan választási jog illeti meg a felek jogvitáját rendező fórum megválasztására. A *disszociatív kikötések* a kedvezményezett választási jogát bizonyos mértékig korlátozzák.

68. *Tág disszociatív kikötés* esetén a kedvezményezett „bármely bíróság” előtt indíthat jogvitát, míg *klasszikus disszociatív kikötés* esetén a kedvezményezett „bármely joghatósággal” vagy „bármely hatáskörrel” rendelkező bíróság előtt jogosult perelni. *Szűk disszociatív* kikötés esetén konkrétan megjelölésre kerülnek azok a bíróságok, melyek előtt a kedvezményezett egyoldalúan jogosult pert indítani.

69. A joggyakorlatban a legnagyobb bizonytalanság a *tág és a klasszikus disszociatív kikötésekkel* kapcsolatban merül fel. Bizonyos bírósági döntések, illetve jogtudományi álláspontok alapján ezek az aszimmetrikus kikötések a „világ bármely” bírósága előtti perindításra jogosítják fel a kedvezményezettet, mely által *forum shopping* valósul meg, illetve *exorbitáns* joghatósági okok érvényesülhetnek.

6.2.4. Heterogén kikötések

70. A heterogén aszimmetrikus fórumválasztó kikötések kombinálják a rendes bírósági és választottbírói vitarendezést. Egyoldalú rendes bírósági kikötés (*unilateral litigation clause*) esetén a felek mindegyike jogosult választottbírói vitarendezést kezdeményezni, azonban csak a kedvezményezett jogosult a rendes bírósághoz fordulni. Egyoldalú választottbírói

kikötés (*unilateral arbitration clause*) esetén mindkét fél jogosult valamely rendes bírósághoz fordulni, azonban a kedvezményezett választottbírósági vitarendezést is jogosult kezdeményezni.

6.2.5. Statikus – dinamikus kikötések

71. Az aszimmetrikus fórumválasztó kikötések osztályozhatók aszerint is, hogy a kedvezményezett személye előre meghatározott (*statikus kikötések*) vagy attól függ, hogy melyik fél kezdeményezi először a jogvitát (*dinamikus kikötések*).

6.3. Aszimmetrikus fórumválasztó kikötések elemzése

72. Az aszimmetrikus fórumválasztó kikötések elemzésének célja, hogy azokat a hazai jogi környezetben elhelyezhessük. Az elemzés kiinduló pontja az aszimmetrikus kikötések részekre bontása.

6.3.1. Aszimmetrikus kikötések, mint eljárásjogi hatalmasságok

73. Az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodások egy szimmetrikus és egy aszimmetrikus komponensre bonthatók, az utóbbi értelmezhető a kedvezményezettet megillető „opciós jogként” vagy „felmondási jogként” is. A kedvezményezettet megillető jogosultság a magyar jog rendszerében alakító jogként (eljárásjogi hatalmasságként) értelmezhető, mely a feleket megillető rendelkezési jog első mozzanatát alakítja: a kikötés kedvezményezettje egyoldalúan idézhet elő változást saját maga és a kikötés kötelezettjének eljárásjogi helyzetében, ti. abban, hogy ő maga és a kötelezett miként tudja gyakorolni eljárásjogi rendelkezési jogát.

6.3.2. Az eljárásjogi hatalmasság típusa

74. Az egyoldalú választottbírósági kikötések, valamint a szűk disszociatív joghatósági kikötések értelmezhetők jogalapító és egyben kötelezettség-szünetető eljárásjogi hatalmasságként. Figyelemmel arra, hogy tág, valamint klasszikus disszociatív kikötések kapcsán mind a joggyakorlatban, mind a jogtudományban megalapozott kétségek merültek fel (*exorbitáns joghatósági okok, forum shopping*), emiatt helyesebb e kikötéseket kötelezettség-szünetető hatalmasságként felfogni.

75. Ezen felfogás alapján a kedvezményezett a kikötés aszimmetrikus komponense által biztosított felmondási jogát gyakorolva nem a világ bármely bírósága, hanem csak az irányadó joghatósági szabályok alapján egyébként is joghatósággal rendelkező bíróságok előtt indíthat eljárást. Ezen értelmezés alapján a kedvezményezettnek éppen olyan mértékig van lehetősége a „forum shopping”-ra, mely mértékig a joghatósági szabályok arra egyébként is – ti. joghatósági megállapodás megkötése nélkül – lehetőséget nyújtanának.

7. MEGHATÁROZOTTSÁG

76. A nemzetközi fórumválasztás korlátai közül az aszimmetrikus joghatósági és választottbírósági megállapodások szempontjából az első releváns korlát a meghatározottság követelménye. E követelmény az aszimmetrikus joghatósági és választottbírósági megállapodások kapcsán eltérően érvényesül.

7.1. Meghatározottság – Aszimmetrikus joghatósági megállapodások

77. Mivel a brüsszeli-luganói rezsím már nem szabályozza kifejezetten az aszimmetrikus joghatósági megállapodásokat, előkérdésként merül fel, hogy az ilyen kikötések egyáltalán a Brüsszel Ia Rendelet, illetve a Luganói Egyezmény hatálya alá tartoznak-e. Mivel a brüsszeli-

lugarói rezsím szabályozza a kizárólagos és nem kizárólagos joghatósági megállapodásokat, és az aszimmetrikus joghatósági kikötések az uralkodó jogtudományi álláspont alapján ezen a tengelyen leírhatók, illetve értelmezhetők, a Rendelet, illetve az Egyezmény hatálya kiterjed az aszimmetrikus joghatósági kikötésekre.

78. Fentiek alapján vizsgálendő, hogy az aszimmetrikus joghatósági kikötések mennyiben felelnek meg a meghatározottság követelményének, melynek a brüsszeli-lugarói rezsím alapján nem csak az alapjogviszony, hanem a kikötött fórum vonatkozásában is teljesülnie kell. Mivel az EU Bíróság *Coreck Maritime ügyben* lefektetett gyakorlata alapján a kikötött fórum meghatározottsága teljesül, amennyiben a kikötés tartalmazza azokat az objektív tényezőket, mely alapján az eljáró bíróság, az eset egyedi körülményei alapján el tudja dönteni, hogy van-e az adott jogvitára joghatósága, a kikötött fórum vonatkozásában elegendő, amennyiben az objektívan meghatározható. Az objektív meghatározhatóság szükségessége a jogbiztonság és az előreláthatóság elve miatt merül fel, mely a brüsszeli-lugarói rezsím alapját képezi.

7.1.1. Diszkrecionális kikötések

79. Az aszimmetrikus joghatósági megállapodások közül a diszkrecionális joghatósági kikötéseknél nem teljesül az objektív meghatározhatóság követelménye, mivel teljes mértékben a kedvezményezett szubjektív döntésére hagyják, hogy mely bíróság előtt indít eljárást. Mindez a kikötés kötelezettje számára oly nagy fokú előreláthatatlanságot, meglepetés faktort eredményez, mely nem egyeztethető össze a joghatósági kikötés alapvető funkciójával ti. a joghatósági kockázat csökkentésével.

7.1.2. Disszociatív kikötések

80. A klasszikus és tág disszociatív joghatósági kikötések a helyes értelmezés szerint nem a világ bármely bíróságának joghatóságát alapozzák meg, hanem csak azon bíróságokét, melyek joghatósági kikötés hiányában egyébként is joghatósággal rendelkeznének. Az első értelmezés ugyanis egy olyan univerzális prorogációt jelentene, mely nem egyeztethető össze a joghatósági kikötések alapvető funkciójával, a joghatósági kockázat csökkentésével.

81. Ezen értelmezést elfogadva a klasszikus és tág disszociatív kikötéseknél is érvényesül az objektív meghatározhatóság és az előreláthatóság követelménye, hiszen a kikötés kötelezettje a jogszabályon alapuló joghatósági okokat ismerheti és azokat az ügy tényállására tudja vonatkoztatni. A szűk disszociatív joghatósági kikötések szintén teljesítik az objektív meghatározhatóság követelményét, mivel ezek esetében a felek a kikötés megfogalmazásával szűkítik a joghatósággal rendelkező bíróságok körét, mely alapján a kötelezett számára előre látható, hogy mely fórumok előtt kell majd pereskednie.

7.2. Meghatározottság – Aszimmetrikus választottbírósági megállapodások

82. Az egyoldalú választottbírósági kikötések (*unilateral arbitration clause*) körében az aszimmetrikus jelleg csak látszólagos problémát okoz a kikötés meghatározottságát illetően. Ezen kikötések kapcsán a választottbírósági alávetés meghatározottsága független attól, hogy csak a kedvezményezett jogosult választottbírósági útra terelni a jogvitát.

7.2.1. Egyoldalú rendes bírósági kikötések – nemzetközi gyakorlat

83. Az aszimmetria az egyoldalú rendes bírósági kikötések (*unilateral litigation clause*) meghatározottsága kapcsán merülhet fel valóságos problémaként, mivel ezek kapcsán a kedvezményezett a választottbírósági alávetés ellenére egyoldalúan jogosult a rendes bíróságok előtt jogvitát kezdeményezni. Mivel egyoldalú rendes bírósági kikötésnél a kedvezményezett egyoldalúan jogosult rendes bírósági útra terelni a jogvitát, ezen kikötések kapcsán a valódi

kérdés az, hogy a választottbírói megállapodásnak a rendes bírósági út kizárása a fogalmi elemét képezi, avagy sem. A nemzetközi jogtudomány többségi álláspontja nemleges választ ad a kérdésre, figyelemmel arra, hogy a felek autonómiája körébe utalja azon kérdés meghatározását, hogy választottbírói kikötésükkel milyen mértékben és mikor kívánják kizárni a rendes bírósági utat.

7.2.2. Egyoldalú rendes bírósági kikötések – magyar jogi nézőpont

84. Álláspontom szerint a hatályos magyar jog szerint a választottbírói alávetés kizárólagossága nem fogalmi eleme a választottbírói megállapodásnak.

85. Egyrészt a 2018. január 1. napjától hatályos szabályozás megszüntette a választottbírói szerződés abszolút perakadály jellegét és azt relatív perakadályá transzformálta, melyet hivatalból már nem, csak a felek kérelme alapján lehet figyelembe venni.³⁴ Másrészt az a kérdés, hogy a felek milyen feltételekkel és mennyiben akarják a rendes bíróságok helyett jogvitájukat a választottbírók elé vinni, egyedül a választottbírói alávetés tartalmától függ, melyet a felek az őket megillető autonómia alapján jogosultak szabadon formálni.

86. Harmadrészt, amennyiben a Vbt. a felek számára lehetőséget ad arra, hogy választottbírói alávetésük révén jogvitájuk rendezéséből az állami bíróságokat teljesen kizárják, akkor ebben a jogosultságban – az *argumentum a maiore ad minus* elve alapján – szükségszerűen az a kevesebb jog is benne foglaltatik, hogy a rendes bírósági perutat ne teljesen, hanem csak részlegesen, illetve bizonyos feltételektől függően zárják ki. A feleken múlik, hogy a részleges, illetve feltételes kizárás szabályait miként tudják úgy kidolgozni, hogy az a majdani jogalkalmazó számára alkalmazható legyen. Negyedrészt, a Modelltvény pro-arbitration szellemiségével jobban összeegyeztethető a nem kizárólagos választottbírói megállapodások elismerése.

8. SZERZŐDÉSI JOGI KORLÁTOK

87. A nemzetközi fórumválasztás korlátai közül a szerződési jogi korlátok szintén relevánsak az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodások szempontjából. A szerződési korlátok szintén eltérően érvényesülnek az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodások vonatkozásában.

8.1. Szerződési jogi korlátok – Aszimmetrikus joghatósági megállapodások

8.1.1. A Brüsszel Ia Rendelet

88. A Brüsszel Ia Rendelet a joghatósági megállapodások létrejötte kapcsán kimerítő szupranacionális szabályozást tartalmaz, azonban a joghatósági kikötések anyagi érvényessége körében a nemzeti jog alkalmazásra kerülhet. A Brüsszel Ia Rendelet alkalmazási körében a nemzeti jog szerződési szabályainak *lex fori* címén történő alkalmazása hézagpótló funkcióban kizárható, figyelemmel arra, hogy az aszimmetria kérdését vagy maga a Rendelet szabályozza, vagy arra a Rendelet szerint a kikötött bíróság joga (*lex fori prorogati*) az irányadó. Másrészt a nemzeti jog alkalmazása kizárható a derogációs hatás megítélése kapcsán is, figyelemmel arra, hogy ez veszélyeztetné az aszimmetrikus kikötések egységes megítélését az EU-n belül, illetve a Luganói Egyezményben részes államok körében.

³⁴ Ld. a Vbt. 9. § (1) bekezdését és a Pp. 176. § (1) bek b) pontját 2018. január 1. napjától hatályos szövegét.

89. A Brüsszel Ia Rendelet körében nem eldöntött kérdés, hogy a joghatósági kikötés aszimmetriáját a Rendelet, vagy a kikötött bíróság joga (*lex fori prorogati*) által kell megítélni. A *Societa Italiana Lastre* ügyben az EU Bíróság e kérdésben várhatóan állást fog foglalni.

90. Álláspontom szerint a Rendelet körében a nemzeti jog *lex fori prorogati* címén történő alkalmazása nem indokolt, mivel a joghatósági kikötések aszimmetriája olyan kérdés, melyet maga a Rendelet közvetlenül szabályoz. Ezen álláspontot támasztja alá i) a történeti értelmezés, figyelemmel arra, hogy a Brüsszeli Egyezmény kifejezetten szabályozta az aszimmetrikus kikötéseket; ii) a logikai értelmezés, tekintettel arra, hogy az aszimmetrikus kikötések leírhatók a rendelet által szabályozott kizárólagos és nem kizárólagos joghatósági kikötés kombinációjaként; iii) a rendszertani értelmezés, figyelemmel arra, hogy maga a Rendelet szabályozza az aszimmetria kérdését a gyengébb felek viszonylatában; iv) a cél szerinti értelmezés, szem előtt tartva azt, hogy a Brüsszel Ia Rendelet célja a joghatósági kikötések hatékonyságának növelése volt, mely az aszimmetria kérdésének anyagi jogi minősítése kapcsán nem teljesül, mivel ez esetben megnyílik az út a kikötött bíróság jogának – vagy az utóbbi jog kollíziós szabálya által kijelölt jognak – az alkalmazására.

91. Feltéve, hogy egy joghatósági kikötés aszimmetrikus jellege anyagi jogi probléma lenne, álláspontom szerint a Brüsszel Ia Rendelet 25. Cikk (1) bekezdésének kollíziós szabálya szerinti utalást a Rendelet egységes alkalmazása érdekében szűk értelemben kell felfogni, mely a kikötött bíróság jogának (*lex fori prorogati*) csak az akarathibákkal, az ügyletkötési képesség, illetve képviseleti jog hiányával kapcsolatos érvénytelenségi okaira terjed ki, ugyanakkor nem vonatkozik olyan egyéb érvénytelenségi okokra, melyben az adott nemzeti jogrend értékítélete fejeződik ki.

92. A szűk terjedelmű utalást támasztja alá i) a logikai értelmezés, figyelemmel arra, hogy a rendelet 25. Cikk (1) bekezdése kivételként fogalmazza meg az anyagi jogi érvénytelenséget; ii) a cél szerinti értelmezés, mivel minél tágabbra nyitjuk a nemzeti jog beáramlása előtt a kaput, annál kevésbé fognak érvényesülni a brüsszeli rezsím általános céljai, a joghatóságra vonatkozó szabályok EU-n belüli egységesítése, a jogbiztonság és előreláthatóság; iii) a jogszabály történeti értelmezése is: a Brüsszel Ia Rendelet egyik célja a joghatósági megállapodások hatékonyságának növelése volt, és ezen cél egyik eszközeként került bevezetésre a *lex fori prorogati*-ra utaló szabály, ugyanakkor a tág értelmezés éppen alászná e jogalkotói célt.

8.1.2. Luganói Egyezmény

93. A Luganói Egyezmény körében a Brüsszel Ia Rendelet kapcsán kifejtettek megfelelően irányadók a nemzeti jog *lex fori* címén történő alkalmazása kapcsán, valamint a nemzeti jog *lex causae* címén történő alkalmazása vonatkozásában. Az utóbbi esetkör kapcsán külön hangsúlyozni kell, hogy a joghatósági kikötés aszimmetriájának anyagi jogi minősítése csak akkor járhatna a nemzeti szerződési jogi korlátok alkalmazásával, amennyiben a Brüsszel Ia Rendeletnek a kikötött bíróság jogára való utalását analógiás úton alkalmaznánk a Luganói Egyezmény körében.

8.1.3. Magyar jog

94. Az autonóm magyar jog alkalmazása körében a joghatósági kikötés aszimmetriájának kérdését szintén eljárásjogi kérdésnek célszerű minősíteni, figyelemmel arra, hogy az Nmjt. a Brüsszel Ia Rendeletet vette alapul modellként.

8.2. Szerződési jogi korlátok – Aszimmetrikus választottbíróági megállapodások

8.2.1. New York-i Egyezmény, Európai Egyezmény

95. A New York-i Egyezmény és az Európai Egyezmény alkalmazási körében a nemzeti jog alkalmazása a választottbíróági kikötés létrejötte és érvényessége körében nem zárható ki, mivel az egyezmények csak részben szabályozzák e kérdéseket.

96. A New York-i Egyezmény II. Cikke a vitarendezés *pre-adjudikatív* szakaszában kifejezetten nem szabályozza a választottbíróági megállapodásra irányadó jog kérdését, azonban az uralkodó álláspont szerint az Egyezmény V. Cikk (1) bekezdés a) pontja szerinti kollíziós szabályok megfelelően irányadók *lex causae*-ként, az egységes megítélés érdekében. Erre tekintettel az eljáró bíróság joga mint *lex fori* nem kerülhet alkalmazásra a választottbíróági szerződés létrejötte és érvényessége kapcsán. A választottbíróági kikötés aszimmetriájának kérdését mind az egyoldalú választottbíróági megállapodások, mind az egyoldalú rendes bírósági megállapodások esetén a New York-i Egyezmény V. Cikk (1) bekezdésének a) pontja szerinti kollíziós szabályok szerint irányadó nemzeti jog, mint *lex causae* szerint kell megítélni. Az Európai Egyezmény alkalmazási körében a választottbíróági megállapodás aszimmetriájának kérdését az Egyezmény VI. Cikk (2) bekezdése szerinti kollíziós szabályok szerinti nemzeti jog, mint *lex causae* alapján kell megítélni.

8.2.2. Magyar jog

97. Az aszimmetrikus választottbíróági kikötések magyar jog alapján történő elemzése kapcsán előzetes kérdés, hogy a választottbíróági megállapodásra irányadó jogot melyik jogforrás alapján kell meghatározni a kikötés közvetlen kikényszerítése kapcsán a vitarendezés *pre-adjudikatív* szakaszában. Az Nmjt. 52. §-ának *sui generis* kollíziós szabályai³⁵ eltérnek a New York-i Egyezmény és a Vbt. releváns kollíziós szabályaitól.³⁶ Az Nmjt. ezen belső-, illetve külső inkongruenciája egymásnak ellentmondó bírósági határozatokhoz vezethet. Erre figyelemmel a választottbíróági kikötés kikényszerítése kapcsán indokolt a Vbt. mint *lex specialis* választottbíróági ítélet érvénytelenítéssel kapcsolatos rendelkezéseiben szereplő kollíziós szabályok alkalmazása, melyek segítségével a fenti problémák leküzdhetők, amennyiben a választottbíráskodás helye belföldön van.³⁷ Amennyiben a választottbíráskodás helye külföldön van, *de lege ferenda* javasolt elsődlegesen az Nmjt. 52. § (1)-(3) bekezdésében lévő kollíziós szabályok teljeskörű harmonizálása a New York-i Egyezmény V. Cikk (1) bek a) pontjában lévő kollíziós szabályokkal, másodlagosan pedig egy olyan *favor validitatis* kollíziós szabály elfogadása, mely a választottbíróági kikötések anyagi érvényessége kapcsán az érvényesítő elvet (*validation principle*) juttatja kifejezésre.

98. Amennyiben egy magyar bíróságnak mint eljáró fórumnak állást kell foglalni egy választottbíróági megállapodás aszimmetriájának kérdésében, először minősítenie kell a problémát. A választottbíróági kikötés aszimmetriája a magyar jog alapján felfogható i) egyrészt a kikötés létrejöttével, anyagi érvényességével, ii) másrészt a választottbíróági alávetéssel, iii) harmadrészt a választottbíróági kikötés eljárásjogi hatásaival kapcsolatos kérdésként is. Az első minősítés legnagyobb problémája, hogy az Nmjt. „*sui generis*” kollíziós szabályának alkalmazásához vezet, melyet a fentiekben kifejtettek alapján célszerű elkerülni. A második és harmadik minősítéssel az Nmjt. alkalmazása elkerülhető. Míg a második minősítés a Vbt.

³⁵ Nmjt. 52. § (1)-(3) bekezdésében a választottbíróági megállapodás anyagi érvényességére irányadó jog

³⁶ New York-i Egyezmény V. Cikk (1) bek a) pontjában a választottbíróági megállapodás érvényességére irányadó jog; Vbt. 47. Cikk (2) bek aa) pont.

³⁷ Vbt. 47. Cikk (2) bek aa) pont

anyagi jogi szabályainak alkalmazásához vezet, addig a harmadik minősítés a Vbt. kollíziós szabálya által meghatározott joghoz, jóllehet csak akkor alkalmazható, amennyiben a választottbíráskodás helye belföldön van. Ugyanakkor a második megközelítéshez képest a harmadik megközelítés dogmatikai szempontból megalapozottabb, figyelemmel arra, hogy az aszimmetrikus kikötéseket a felek eljárási jogait, illetve kötelezettségeit befolyásoló eljárásjogi hatalmasságként határoztuk meg, továbbá legalább részben alkalmas arra, hogy csökkentse az egymásnak ellentmondó döntések kockázatát. Fentiek alapján álláspontom szerint az autonóm magyar jog körében egy választottbírói megállapodás aszimmetriájának kérdését – mindaddig amíg a *de lege ferenda* javasolt módosításokat a jogalkotó nem fogadja el – helyesebb a *kikötés eljárási hatásai körében értékelni*, és a kérdésre a Vbt. 47. § (2) bek. aa) pont szerinti kollíziós szabályát alkalmazni.

99. Amennyiben *lex causae*-ként a magyar jog szerződési szabályai irányadók egy aszimmetrikus választottbírói kikötésre, úgy a Ptk.³⁸ számos érvénytelenségi okának alkalmazása merülhet fel. Önmagában egy aszimmetrikus választottbírói kikötés nem meríti ki a Ptk. érvénytelenségi okait, azonban többlettényállás megvalósulása esetén – jellemzően atipikus kikötés esetén, mely a kötelezett választottbírói eljárás belüli jogait (pl. választottbírójelölés) csorbítja – az aszimmetrikus választottbírói kikötés tilos³⁹, vagy jóerkölcsbe ütköző szerződésnek⁴⁰, illetve tisztességtelen általános szerződési feltételnek minősülhet.⁴¹

9. KÖZREND

100. Végül a nemzetközi fórumválasztás korlátai közül az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodások szempontjából a közrendi korlát is releváns. A bírói gyakorlatban a közrendi korlát a fórumválasztó megállapodások kikényszerítésének *pre-adjudikatív* fázisában egy sajátos „közrendi teszt” képében jelenik meg, mely közvetlenül a fórumválasztó megállapodás vonatkozásában kerül lefolytatásra. E közrendi teszt indokoltsága eltérő az aszimmetrikus joghatósági és választottbírói megállapodásoknál.

9.1. Közrendi teszt – joghatósági megállapodások

101. A brüsszeli-luganói rezsím alkalmazási körébe tartozó joghatósági megállapodásoknak a vitarendezés *pre-adjudikatív* szakaszban történő kikényszerítése kapcsán közrendi teszt lefolytatására két jogrendszer normái alapján van elvi lehetőség: egyrészt a nemzeti jog, másrészt az uniós jog alapján.

9.1.1. Nemzeti jogon alapuló közrendi teszt elvetése

102. A nemzeti jog közrendi szabályai alapján megvalósuló tesztet a leghatározottabban el kell vetni, mivel teljes mértékben aláásná az uniós jog érvényesülését (*effet utile*) és egységes alkalmazását, ezáltal a brüsszeli-luganói rezsím alapvető célját, a jogbiztonságot és a joghatósági megállapodások hatékonyságát.

9.1.2. Uniós jogon alapuló „in concreto” közrendi teszt

103. Egy uniós jogon alapuló *in abstracto* közrendi teszt lehetőségét el kell vetni, azonban *in concreto* nem célszerű teljesen kizárni. Egyrészt a brüsszeli rezsím „gyengébb feleket” védő

³⁸ A polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény

³⁹ Ptk. 6:95. §

⁴⁰ Ptk. 6:96. §

⁴¹ Ptk. 6:102. §

szabályai nem tudnak lefedni minden olyan helyzetet, melyben az egyik fél erőfölényes helyzetben van a másikkal szemben. Másrészt, a joghatósági megállapodás anyagi jogi érvényességére alkalmazandó jog (lex fori prorogati) körében az értékezés azt az álláspontot fogadta el, hogy a Brüsszel la Rendelet 25. Cikke szerinti utalást szűk terjedelmű utalásként kell felfogni, mely a kikötött bíróság jogának csak az akaratihibákkal, és az ügyletkötési képesség, illetve képviseleti jog hiányával kapcsolatos érvénytelenségi okait „engedi érvényesülni”, azonban a nemzeti jog szerződések érvénytelenségére vonatkozó egyéb szabályait nem. Az így keletkezett hézag kitöltésére kivételes esetekben szükség lehet, és egy *in concreto* közrendi teszt hiányában erre nincs lehetőség.

104. Egy ilyen *in concreto* közrendi teszt alapja lehet a joggal való visszaélés általános tilalma, mely az EU Bíróság joggyakorlatában számos esetben megjelenik. Az egymással mellérendelt viszonyban álló felek között a joggal való visszaélés kontrolljára alkalmas a *Kratzer ügyben kidolgozott teszt*.⁴² A *Kratzer-teszt* alapján két együttes feltétel teljesülése szükséges a joggal való visszaélés megállapításához: egyrészt i) a jogügyletnek meg kell hiúsítania az uniós szabályozás célját és ii) a jogügylet elsődleges céljának a jogtalan előny megszerzésére kell irányulnia. Amennyiben egy joghatósági kikötés vonatkozásában a fenti objektív és szubjektív feltétel együttesen teljesül, úgy álláspontom szerint az eljáró bíróságnak a vitarendezés pre-adjudikatív szakaszában is meg kell tagadnia a joghatósági megállapodás kikényszerítését. Álláspontom szerint a *Kratzer-teszt* alkalmas a szimmetrikus és aszimmetrikus joghatósági kikötések közrendi kontrolljára is, emiatt az utóbbiak kapcsán egyéb speciális közrendi teszt bevezetése nem indokolt.

105. Figyelemmel arra, hogy a joghatósági megállapodásokra irányadó hazai szabályozás a Brüsszel la Rendeletet tekintette mintaként, a magyar autonóm jog alkalmazási körébe tartozó joghatósági megállapodások kapcsán a fentiek megfelelően irányadók.

9.2. Közrendi teszt – választottbírósági megállapodások

9.2.1. Közrendi teszt elvetése a New York-i Egyezmény körében

106. A New York-i Egyezmény alkalmazási körébe tartozó választottbírósági megállapodások kapcsán a vitarendezés pre-adjudikatív szakaszában el kell vetni bármilyen közrendi teszt lehetőségét. Egyrészt az Egyezmény nyelvtani, rendszertani és logikai értelmezése alapján levezethető, hogy közrendi tesztre csak a *poszt-adjudikatív* szakaszban van lehetőség, a választottbírósági határozat elismerésének, illetve végrehajtásának megtagadása körében. Másrészt, figyelemmel arra, hogy az Egyezmény a *pre-adjudikatív* szakaszban teret enged az objektív inarbitrabilitási szabályok érvényesülésének, továbbá lehetővé teszi, hogy a választottbírósági megállapodás anyagi érvényességére irányadó nemzeti jog szabályai teljes terjedelemben alkalmazásra kerüljenek, nem indokolt, hogy egy közrendi teszt címén további nemzeti jogok akadályozzák a választottbírósági megállapodás kikényszerítését.

9.2.2. Közrendi teszt elvetése a magyar autonóm jog körében

107. Figyelemmel arra, hogy a New York-i Egyezmény képezte az alapját a Modelltvörvény elfogadásának, mely a magyar Vbt. megalkotásakor mintaként szolgált, egy közrendi teszt a vitarendezés *pre-adjudikatív* szakaszában az autonóm magyar jog alkalmazási körébe tartozó választottbírósági megállapodások kapcsán sem indokolható. Ebből következően az aszimmetrikus választottbírósági megállapodások kapcsán a közrendi teszt fogalmilag kizárható.

⁴² C-423/15. sz. *Nils-Johannes Kratzer kontra R+V Allgemeine Versicherung AG ügyben* hozott határozat (2016. július 28.) ECLI:EU:C:2016:604

10. KÖVETKEZTETÉSEK

108. Az értekezés hipotézise az volt, hogy az aszimmetrikus joghatósági és választottbíróági kikötések kapcsán a helyes jogtudományi és jogalkalmazói álláspontot a dolgozatban részletesen ismertetett két szélsőséges nézőpont között indokolt felvenni. Az értekezés emiatt az aszimmetrikus joghatósági és választottbíróági megállapodásokat a nemzetközi fórumválasztás szabadsága és korlátai által kijelölt koordináta-rendszerben helyezte el és részletesen vizsgálta, hogy i) a meghatározottság követelménye, ii) a szerződési jogi korlátok és iii) a közrendi korlátok hogyan érvényesülnek az aszimmetrikus fórumválasztó megállapodások kikényszerítése kapcsán.

109. Az értekezés a meghatározottság követelménye kapcsán arra jutott, hogy annak alkalmazása indokolt az aszimmetrikus joghatósági kikötések kapcsán, mivel a vitarendezési fórum előreláthatósága a fórumválasztó megállapodások egyik alapvető funkciója a brüsszeli-luganói rezsím alapján. Emiatt a *diszkracionális kikötések* kikényszerítése nem indokolt, ugyanakkor a *tág és klasszikus disszociatív kikötések* megfelelő értelmezés alapján (jogszünető hatalmasság), továbbá a *szűk disszociatív kikötések* kielégítik a meghatározottság követelményét.

110. A meghatározottság követelménye az aszimmetrikus választottbíróági megállapodások kapcsán az egyoldalú rendes bírósági kikötéseknél jelentkezik valódi problémaként. Ugyanakkor a probléma a kikötés kizárólagosságának alapkérdésére vezethető vissza, így a meghatározottság követelménye nem a kikötés aszimmetrikus volta miatt jelent korlátot. Az értekezés ettől függetlenül arra a következtetésre jutott, hogy a rendes bírói út kizárása nem szükségszerű eleme a választottbíróági kikötésnek, e kérdéskör rendezését a felek autonómiájára kell bízni.

111. Ami a szerződési jogi korlátokat illeti, az értekezés a joghatósági megállapodásokkal kapcsolatban arra jutott, hogy a brüsszeli-luganói rezsímben a kikötés aszimmetrikus jellege kapcsán az uniós jog kimerítő szabályozást nyújt, így nem indokolt a nemzeti jog szerinti szerződéses korlátok alkalmazása. Ez a következtetés az autonóm magyar jog körében is megfelelően alkalmazandó.

112. A New York-i Egyezmény és Európai Egyezmény körében a nemzeti jog szerződési korlátai alkalmazhatók az aszimmetrikus választottbíróági megállapodások kapcsán. Ugyanez a következtetés adódik az autonóm magyar jog körében is. Ugyanakkor mivel az Nmjt. választottbíróági megállapodásra irányadó jogra vonatkozó kollíziós szabályozása külső és belső inkongruenciáktól terhelt, az ebből felmerülő problémákra a dolgozat külön megoldási lehetőséget javasol: amennyiben a választottbíráskodás helye belföldön van, a Vbt. mint *lex specialis* alkalmazását, amennyiben a választottbíráskodás helye külföldön van, *de lege ferenda* az Nmjtv. szabályainak módosítását.

113. Végül, a közrendi korlátok kapcsán az értekezés arra jutott, hogy joghatósági kikötések kapcsán a brüsszeli-luganói rezsímben egy uniós jogon alapuló „*in concreto*” közrendi teszt alkalmazása indokolható a vitarendezés *pre-adjudikatív* szakaszában, mely alkalmazásra kerülhet aszimmetrikus joghatósági kikötések kapcsán is. Ugyanakkor az aszimmetrikus választottbíróági kikötések kapcsán egy hasonló közrendi teszt elvetendő.

SAJÁT PUBLIKÁCIÓK

- 1) Schmidt Richárd: 60 Ans de la Convention de New York en Hongrie: Une approche formaliste, mais favorable á l'arbitrage. *Revue Internationale de Droit Comparé*. 2023/07-09 pp. 689-713. [MTMT: 34274138]
- 2) Schmidt Richárd: Választottbírósi határozatok elismerése és végrehajtása az EU-jog prizmáján keresztül. *Európai Jog* 2023/ 6 pp. 1-10. [MTMT 34562344] [Nyilvános]
- 3) Schmidt Richárd: A joghatóságra vonatkozó kikötések alapkérdései az uniós jogban. *Jogtudományi Közöny* 2022/9. pp. 342-353. [MTMT: 33171861]
- 4) Schmidt Richárd: 60 Years of the New York Convention in Hungary - A Formalistic, Yet Pro-Arbitration Approach. *Hungarian Yearbook of International and European Law*. Budapest, Magyarország: Boom uitgevers, Eleven International Publishing (2022) [MTMT: 34238182]
- 5) Schmidt Richárd: Fórumválasztó megállapodások kollíziója: Feloldási lehetőségek a nemzetközi gyakorlat tükrében. In: Bándi Gyula - Pogácsás Anett (szerk.) *A tudomány kertjéből: Válogatott doktorandusz tanulmányok*. Budapest, Magyarország, Pázmány Press (2022) pp. 203-237. [MTMT: 34435532]
- 6) Schmidt Richárd: A joghatósági megállapodásra irányadó jog európai uniós szabályozása: problémák és megoldási lehetőségek. *Európai Jog*. 2022/3. pp. 11-21. [MTMT: 33558495]
- 7) Schmidt Richárd: Dupla vagy semmi? Versengő választottbírósi és joghatósági megállapodások. *Jogtudományi Közöny* 2022/1. 11-23. [MTMT: 32645253]
- 8) Schmidt Richárd: A New York-i Választottbírósi Egyezmény: 60 év a hazai gyakorlatban. *Külgazdaság* 2022/1-2. pp. 145-170. [MTMT: 34232998]
- 9) Schmidt Richárd: Válaszút előtt - avagy támpontok az aszimmetrikus fórumválasztások hazai megítéléséhez. *Magyar Jog* 2021/3. pp. 144-155. (2021) [MTMT: 34562335]
- 10) Schmidt Richárd: Variációk egy témára: Aszimmetrikus fórumválasztás a nemzetközi joggyakorlatban. *Jogtudományi Közöny* 2021/1. pp. 12-24. [MTMT: 31842845]
- 11) Schmidt Richárd: A vágy titokzatos tárgya: Aszimmetrikus joghatósági és választottbírósi megállapodások. *Jogtudományi Közöny* 2020/11. pp. 507-517. [MTMT: 31677503]
- 12) Schmidt Richárd: A választottbírói Kompetenz-Kompetenz hazai eróziója: Ki fizeti a jogbizonytalanság árát? *Jogtudományi Közöny* 2020/5 pp. 198-208. [MTMT: 31367607]
- 13) Schmidt Richárd: A bőség zavarában? - avagy a választottbírósi megállapodásra irányadó jog hazai szabályozása nemzetközi kontextusban. *Magyar jog* 2020/1 pp. 54-63. [MTMT: 31367601]
- 14) Schmidt Richárd: Setting aside arbitral awards in the last 25 years in Hungary: A pro-arbitration approach with minor derailments. In: Burai-Kovács, János (szerk.) *A Kereskedelmi Választottbírósi Évkönyve 2019–2020*. Budapest, Magyarország : HVG-ORAC (2020) pp. 297-304. [MTMT: 31778561]
- 15) Schmidt Richárd: Járt utat a járatlanért ... - Gondolatok az eljárásújítás jogintézményéről a választottbíráskodásban, nemzetközi kitekintéssel. *Eljárásjogi Szemle* 2018/3. pp. 17-22. [MTMT: 31367864]